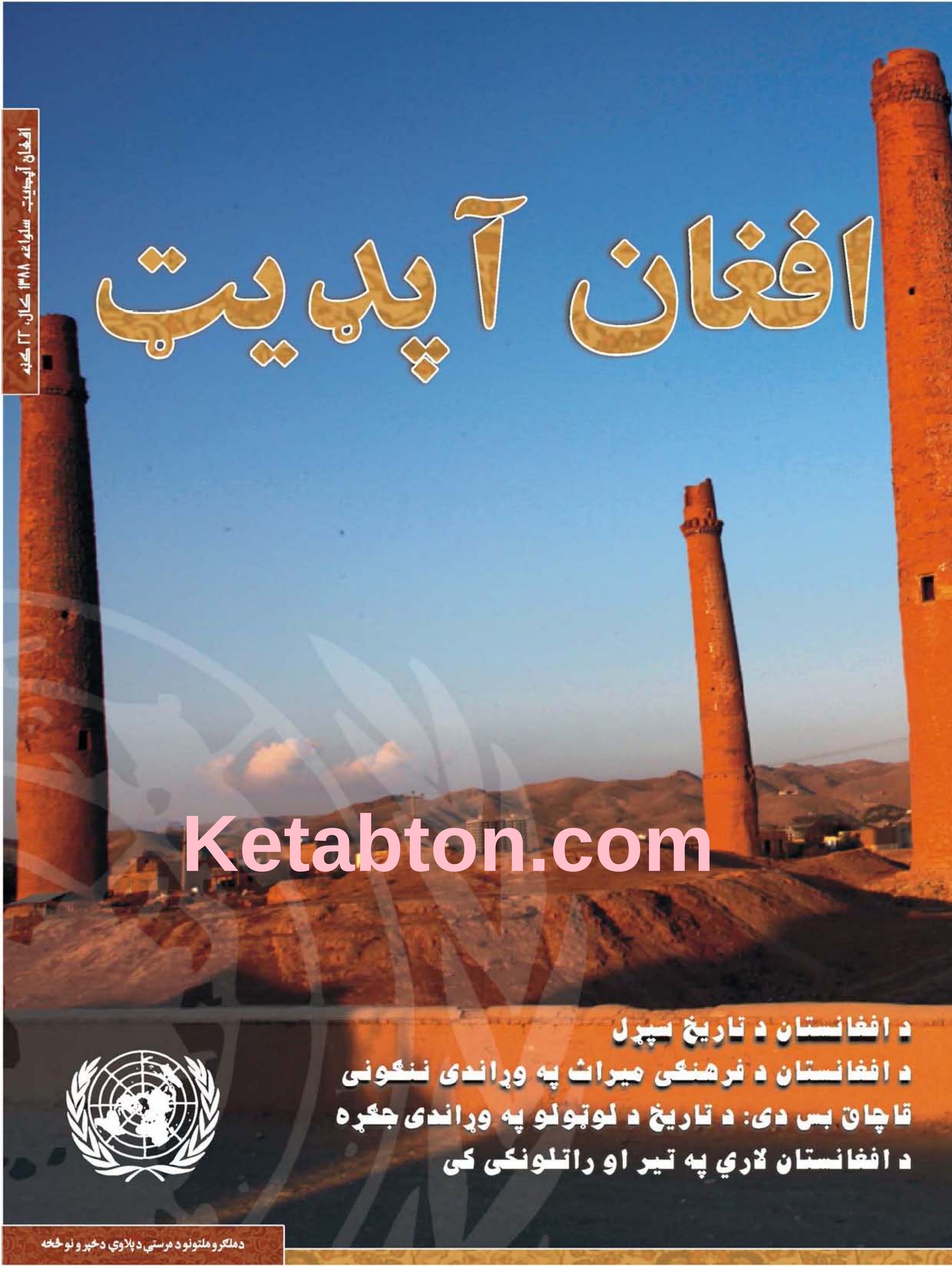

افغان آپډیټ

افغان آپډیټ، سلواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۳ ګڼه

د افغانستان د تاریخ سپړل

د افغانستان د فرهنګي میراث په وړاندې ننګونې

قاچاق بس دی: د تاریخ د لوټولو په وړاندې جګړه

د افغانستان لاري په تیر او راتلونکي کې

دملګرو ملتونو د مرستي د پلاوي دخبرو نوښخه

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

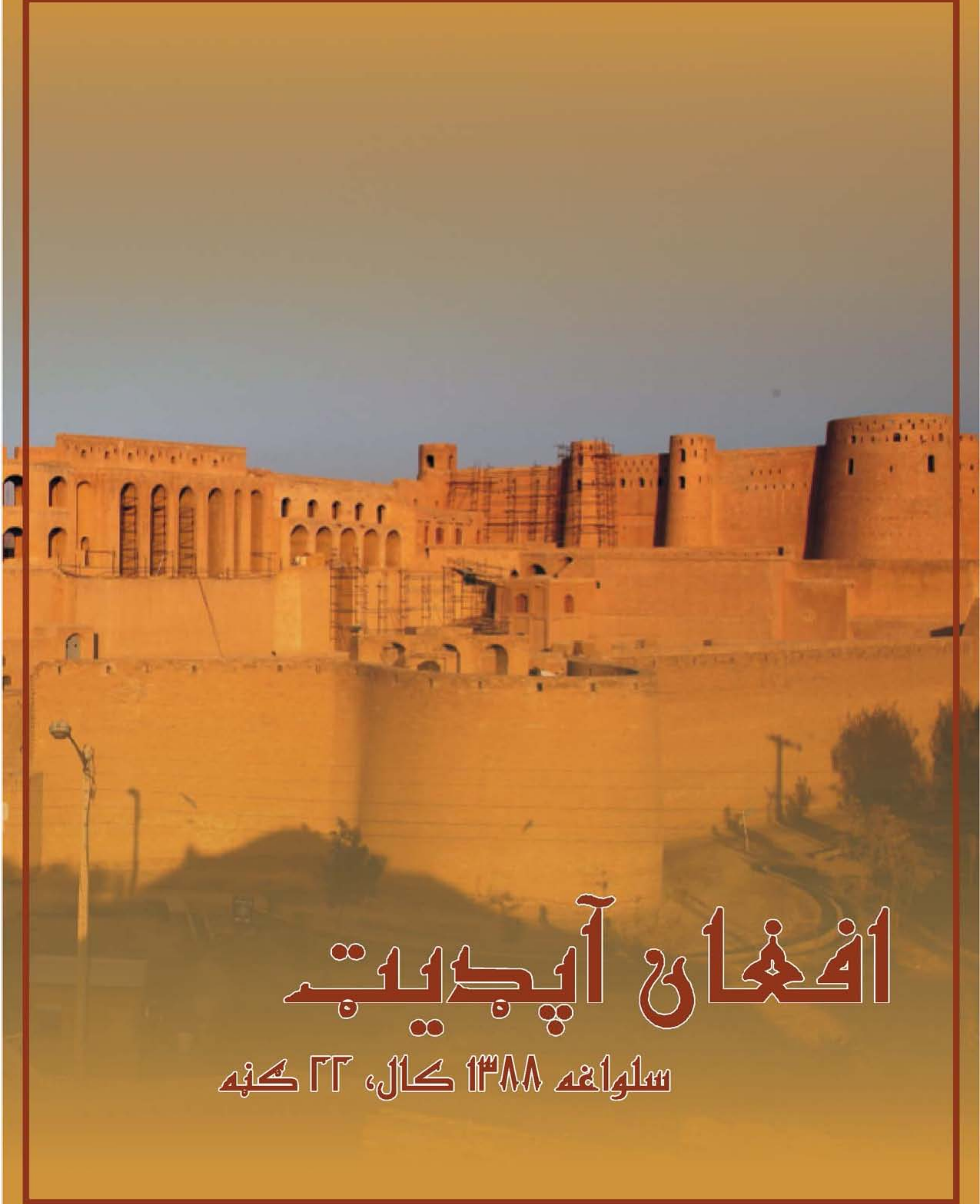

افغان آپدیټ

سلواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۲ گڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې کلتوري سکتور او په وړاندې يې ننګونې

د بريښان کاسار ليکنه

د افغانستان تاريخ او لرغون پيژندنه د پالاايليتک د ساحو څخه هم ۴۰ زره کاله اوړي چيرې چې د ډبرو د سامان آلاتو د لومړی بشري مېشتيدنې د ژوند نمونې/ نښې نښانې د ژيړو او اوسپنې د دورو له لارې په افغانستان کې څرګندې کړي او چيرې چې تمدن/مدنيت له کندهاره تر بلخه په غوړيدو وه او بيا اسلامي دورى ته چيرې چې غزنى، غور او هرات هم د کلتور او مدنيت په مرکزونو بدل شول، وغزيد. يو شمير زياتې سترې نظرې هم په افغانستان کې رامنځ ته او تشکيل شوې، او د سيمې په خلکو او تاريخ او په بلخ کې د زردشت د پيل او د يونانيزم د خپريدو، د بوديزم د انکشاف او د اسلام د خپريدو او اسلامي هنر، خلکو، غرونو، لرغون پيژندنې ساحو او ادبياتو باندې نه ورکيدونکى نښې نښانې پر ځاى پريښودې چې دا ټول د خورا بډايه کلتوري ميراث د څو اړخيزو طبقو شاهدې کوي.

دا تاريخي تنوع د دې هيواد په معاصر کلتور او ژبو کې هم منعکسه شوى چې په مساوي توګه د هيواد د شعر، ادبياتو، هنر، موسيقي، نڅا او د هنر او معماري د عنعنوي بڼو له طريقه بيان شوى چې د پيړيو په جريان کې له يوه نسل څخه بل نسل ته د سوچه مهارتونو، علم او نظريو انتقال په ډاګه کوي. دغه ټول شيان د هيواد د ودانولو لپاره د شتمنې حيثيت لري او دغو ټولو شيانو د ملت د کلتوري او اقتصادي انکشاف په برخه کې ونډه درلوده. په معاصر افغانستان کې دغه نه لمس کيدونکى ميراث لکه څنګه چې يونسکو ورته اشاره کوي، پوهه، مهارتونه او عنعنات د سولې او دوه اړخيزه تفاهم د خبرو اترو لپاره او د هيواد د پرمختګ لپاره يو ثابت بنسټ جوړوي.

په افغانستان کې د کلتوري سکتور لپاره د يونسکو ماموريت د افغانستان د خلکو او چارواکو څخه ملاتړ کوي څو د راتلونکو نسلونو لپاره د پيژندنې او تاريخ او همدارنګه د سولې او پايداره انکشاف د فرهنګ د رامنځ ته کولو لپاره د يوه پلاټ فورم په حيث د افغان بډايه کلتور ساتنه وکړي.

برسيره پردې، په افغانستان کې د کتلور سکتور د ګمارلو او عايدات موندلو لپاره لکه د سيمې د نورو هيوادونو په څير د کلتوري توليداتو د مشروع صادرولو او د کلتوري صنعتونو لکه عنعنوي کلتورى توليداتو، مهارتونو او د ابتدايى فلمي صنعت لپاره ښه پوتانسيل لري. د افغانستان ګاونډي هيوادونو هم د هغه کلتوري توريزم کوم چې د ابريشم د لارې په اوږدو کې د چين او پخواني شوروى اتحاد په جمهوريتونو او همدارنګه د کلتوري او نوښتي توليداتو او صادرولو څخه ترسره کيږي، ګټه پورته کړې.

په افغانستان کې د سولې او بيا رغونې د پروسې په هکله د کلتوري تمرکز ګټې هم روښانه دي. معلومه ده که چيرې په افغانستان کې د سولې فرهنګ ته وده ورکړل شي نو بايد هغه د کلتوري تنوع به مفکورو او همدارنګه د ګډ ملي هويت چې د خپلې پيچلتيا په دننه کې تنوع پيژني، ځاى ورکړل شي. د انکشاف په اړه کلتوري نګلاره هم د سولې د پياوړتيا او د ګډ ملي هويت د رامنځ ته کولو له لارې د شخړو څخه د بهبود حالت ته خواب وايي او همدارنګه د متاثره شويو ډلو سره د هغوي د کلتوري هويتونو د بيا څرګندولو او ادعا کولو په برخه کې مرسته کوي څو د يوه نورمال حالت د رامنځ ته کيدو لپاره لار هواره کړي او همدارنګه پخواني مخالفي ډلې سره يو ځاى کړي. نو پدې اړه په افغانستان کې د پايدارې سولې د تامين لپاره د کلتور لپاره ستر او روښانه نقش ته اړتيا ليدل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سولې او تنوع دغه بحث باید د افغاني میراث ټولو اړخونو او صنعتونو، موزیمونو د بیا رغونې، د هنري اثارو د خونو، تیاترونو او په عمومي توګه د ډله یزه رسنیو او همدارنګه د عنعنوي معماري او طراحی لپاره چې وکولای شي ځایي پایداره صنعتونه رامنځ ته کړي د ملاتړ له طریقه روښانه او عیني پایلې برابرې کړي. حتي په افغانستان کې د بیا رغونې په دغه ستونزمن حالت او داسې یوه سکتور کې چې کمې سرچینې او تمویل کوونکې لري، خو بیا هم کلتوري صنعت د افغانستان لپاره د نړیوالو نندارتونونو د دایرولو د هیواد د شتمنیو د نندارې او پیژندلو له طریقه او همدارنګه د لاسي صنایعو د مشروع سوداګرۍ له لارې په میلیونو ډالره عایدات تر لاسه کوي.
برسیره پر دې، د داسې نړیوالو نندارتونونو د ملي ویاړ ګټې به ښکاره ډول مثبتې دي او کیدای شي د نړیوالې ټولنې په مرسته د دې سکتور ملاتړ د عینې هڅو له لارې لا هم پرمخ ولاړ شي.

سره له دې، په اوس حال کې هم په افغانستان کې د کلتوري انکشاف لپاره پوتانسیل کمزوری دی. د افغانستان کلتوري میراث په تیرو وختونو کې د نه تصور وړ زغم ګاللی دی، خو لا اوس هم د تخریب، غارت او د جګړې د کلونو په ترڅ کې د بې پروایې، کورنیو جګړو او په اوس حال کې د یاغیتوب په معرض کې واقع شوی دی. د یو شمیر ښو هڅو برسیره، ځینې یادګاري ځلی د یونسکو او افغان چارواکو لخوا د نړۍ د اهمیت د څرنګوالی په حیث پیژندل شوي، خو دا یا له منځه تللی یا د سرچینو او ماهرانو او د رسمي پالنې او بیړنیو تدارکاتو او ساتندویه تدبریونو د نه شتون له امله د نړیدو د خطر په معرض کې وافع دی، ځینې ساحې د روانې شخړې له وجې د نه لاس رسي وړ دي، نورې سیمې بیا د هغوی د غرنی موقیعت له امله د تجرید سره مخامخ شوی او د پالنې د مداخلتي او د حقوقي ساتنې فرصتونو د کمښت سره مخامخ کوي. د عمومي وکالت ترڅنګ، یونسکو د جام، هرات، بامیانو او غزنی د ځلو په هکله د ساتنې او مستقیمو مداخلتونو په برخه کې فعاله ده، خو په ځانګړې توګه د هغو ولایتونو په هکله چې همدا اوس د شخړو له امله د نه لاس رسي وړ دی، زیات کار او هڅو ته اړتیا لیدله کیږي.

په داسې حال کې چې د اوسنی امنیتي وضیعت له امله په هیواد کې د لرغون پیژندنې د یو شمیر مهمو سیمو څخه لیدنه یو ستونزمن کار دی خو دا د یوې غیر رسمي سروې/ارزونې څخه څرګندیږی چې یو شمیر سیمې د چور او کلتوري شتمنی د نا قانونه قاچاق په معرض کې واقع دي. د تاریخي او کلتوري شتمنیو د ساتنې په هکله د افغان چارواکو لخوا د ۲۰۰۴ کال د منع کولو سربیره، ناقانونه توکي- هغه توکي چې په قانوني لحاظ یې اصل نه وی تشخیص شوی، په ښکاره توګه ذخیره، اخیستل او خرڅ شویدی. د کلتوري شتمنی د ناقانونه صادراتو، وارداتو او مالکیت د انتقال د مخنیوي د

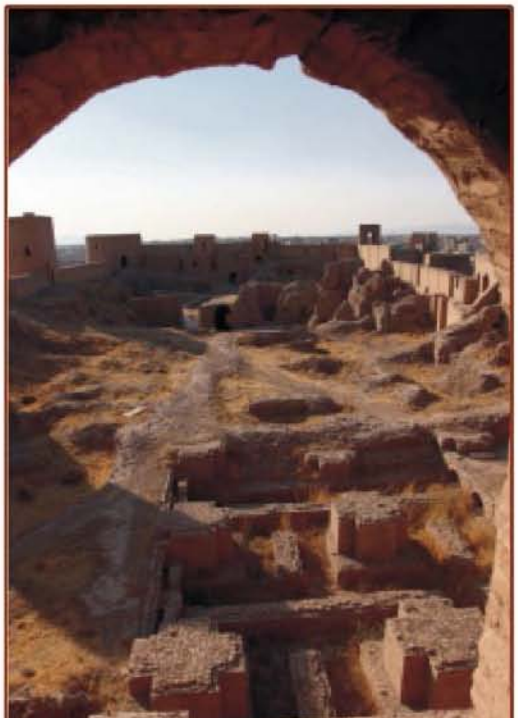

لارو چارو په هکله د یونسکو د ۱۹۷۰ کال کنوانیسیون د صادراتو/وارداتو د مقررو په وضع کولو کوم چې افغانستان په ۲۰۰۵ کې لاسلیک کړی، هم ټینګار کوي. د کمو سرچینو د موجودیت له امله وضیعت ښه ندی او چارواکی نشي کولای د افغانستان د اوږدو پولو په مسیر کې قاچاق کنترول او یا د هیواد په کچه د لرغون پیژندنې د ساحو څخه لږ تر لږه نظارت ترسره کړي.

د دې ستونزې بل اړخ دا دی چې د زیات اهمیت یو شمیر ساحې لا هم نامعلومې پاتې دي خو کلیوالو او لوټمارانو ته چې د خپلو شخصي ګټو لپاره چې دغه سیمی تر هدف لاندې نیسي، معلومې دي. نیستی، کلیوالی انزوا، په مشروع صنعت کې د فرصتونو نه شتون او د کلتوري میراث د بالقوه ارزښت په هکله د پوهاوي کموالی او همدارنګه په راتلونکی کې د پایداره کلتوري انکشاف د بالقوه نقش او د لرغونو ساحو د ویرانې لپاره لار هواره وي. د دې حلقې وروستی اړیکه د هغو کسانو واردات او صادرات دی کوم چې دغه توکي په ناقانونه توګه اروپا، شمالي امریکا، او شرقي اسیا ته قاچاق کوي او نړۍ د دې مهمې سیمې او هیواد نه تجدید کیدونکی مهمې سرچینې د تاریخي درک څخه محروموي.

د افغان ښارونو معماري او د کلیو سبک هم د شخړو او نامتوازن پرمختګ له امله له ګواښ سره مخامخ دی. د افغان او نړیوالې ټولنې اکثریت د ورته نا سم تصور ښکار شوې دی چې ګویا نوی کار همیشه ښه وي او د عنعنوي تعمیرونو مواد او ډیزان باید هرومرو په کانکریټي، اوسپنیزو او عصري موادو تبدیل شي. دا نه یوازې، بلکه د هرات، کابل، بلخ او د هیواد په یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر نورو ولایتونو کې تاریخي مرکزونه هم په بشپړه توګه د انکشاف په نوم په خاصو ساحو کې د نوی انکشاف لپاره د زون بندي د هر ډول تصور څخه پرته یا په نورو سیمو کې د تاریخي ښاري معماري د ساتلو په برخه کې له پامه غورځولې. په آسیا کې یو شمیر نورو هیوادونو لکه دوبی او سینګاپور دا خبره چې د معماري عنعنوي بڼې عصري عناصرونه او تکنالوژۍ سره متحد کوي ډیره ناوخته درک کړه او دا دواړه د یوه مثبت ملي هویت او د لا زیات متنوع د اقتصاد انکشاف د ډولونو لپاره هڅونکې دی.

د افغان کلتوري میراث او ادارو بیا رغونه یوه ستره ننګونه ده، او د دې لپاره د نړیوال او داخلي ملاتړ په لار اچول د پام وړ اهمیت لري. که چیرې موږ د افغانستان د تاریخ په دغه ستوزمن او بحراني حالت کې کوم اقدام و نه کړو نو بیا به هیواد نور هم په شاتګ وکړي. د یوه ګډ ملي هویت د ودې څخه د ګټو موخې د نژادي او مذهبي تقسیم کولو څخه خورا تیریږي او سوله او خپل منځي کلتوري دیالوګ په خپل ذات کې د اهمیت درلودونکی دی خو په کتلوري او تخلیقي صنعتونو کې د کاري فرصتونو د رامنځ ته کولو له طریقه د اقتصادي ودې ګټې د نړۍ په کچه نږدې ۳ تریلیونه امریکایي ډالره کیږي او نشي کیدای د راتلونکی لپاره د پایداره توریزم انکشاف له پامه وغورځول شي. یو څوک یوازې باید د ویتنام او کمبوډیا هیوادونو ته چې د ۱۹۶۰ کلونو راهیسې د سختې نیستي سره مخامخ دي، نظر واچوي، اوس مهال دواړه هیوادونه د نړیوال کتلوری توریزم او د کلتوري تولیداتو د صادرولو څخه په میلیاردونو ډالره تر لاسه کوي. د افغانستان ستر ګاونډي هیوادونه، هند او چین نه یوازې د کتلور، ستر صادرونکی هیوادونه بلکه ستر مصرف کوونکي هیوادونه هم دي او افغانستان باید دا فرصت له لاسه ور نه کړي او په وینا ښو وختونو ته انتظار وباسي.

د ۲۰۰۱ راهیسې، افغان حکومت د یونسکو په ملاتړ د عتیقه توکو د نا قانونه قاچاق د مخنیوی په اړوند د یو شمیر میثاقونو د منلو له لارې (په ۱۹۷۰ کې یونسکو او په ۱۹۹۵ کې UNIDROIT) او د نه لمس وړ میراث او کلتوري تنوع د ساتنې لپاره (یونسکو ۲۰۰۳ او ۲۰۰۵) او د حقوقي ښه والي لپاره یو شمیر تدبیرونه نیولی دي. په ۲۰۰۴ کال کې ملي قانون هم پیاوړي شو څو د ۱۹۷۰ کال د نړیوال میراث د میثاقونو په پلې کولو کې مرسته وکړي. د افغان میراث د ساتلو څخه سربیره، د نړیوالې ټولنې د زیات ملاتړ او افغان حکومت له اړخه د ښې همغږۍ له لارې کیدای شي دغه نړیوال حقوقي میکانیزمونه برابر شي چې په مرسته به یې د افغانستان لپاره مرستې تر هدف لاندې ونیولې شي، او د ګډ ملی هویت او پایداره ځایې صنعتونو پر بنسټ ولاړ کاري فرصتونه رامنځ ته کړي.

په مختصر ډول، د کتلوري تنوع وده او په خاص ډول د کلتوري میراث ساتنه، د هغه په محسوسه بڼو کې، (د بیلګې په توګه تاریخی ځلی، د لرغون پیژندنې سیمې او د موزیمونو شته اثار) او همدارنګه په محسوسه بڼو کې (لکه شفاهي عنعنات، عنعنوي موسیقی او ژبی) کیدای شي د دوه اړخیزه درک د بیا اعادې کولو لپاره د مهمو ټکو په حیث وکارول شي. د ګډ تاریخ او کلتوري عنعناتو د شتون پر سر د تاکید له لارې او د دې په درک کولو سره چې ټولنه د کومه ځایه څخه راغلې او بیا په راتلونکی کې چیرته ځي، کلتور د ملي هویت د ودې په برخه کې یومهم رول لوبولای شي. دا همدارنګه د نژادي تنوع او د کتلوري ویاړ د یوې سرچینې په حیث د هغوي د ګټو په اړه، ملي هویت، سولې د تامین او همدارنګه د افغان وګړو د اقتصادي پیاوړتیا په هکله مثبتو خبرواتروته لار هواره کړي. دغه ټول لاملونه په ملي پالیسیګانو او نړیوالو پراختیایي پروژو کې د کلتور مسلې ته د مسیر ورکولو په موخه ځای شوی او همدارنګه ولې دا ضروري ده چې په هیواد کې په ټولو سکټورونو کې د کلتوري پراختیا په نمونه کې د فعالیتونو غځولو ته دوام ورکول کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د قیمتي جنسونو د قاچاق وړونکو په وړاندې لړۍ بریاوې

ادیتیا مهتا، یوناما

"لومړی ماته راشه" هغه له یوې هټۍ څخه په سوچه انګلیسي ژبه کې غږ کړ. د هغه سترګې په پیریدونکو (مشتریان) ښخې وې، څوک چې له هغو جنسونو سره نا اشنا و لکه د عسکرو خولې یا د ۷۰ کلونو پخواني پلته بیزې ټوپکې او نور.

"زه نن ښې بیې درکوم. له ماسره هر څه شته– ټوپکې، چړې ، مجسمې، حتی زړې پیسې." ده ادامه ورکړه او زما توجه یې ځانته واړوله. ګرانه وه چې له هغه میز څخه سترګې واوړي چې تورې وربانډې ایښې وې، ځینې یې ښکلې شوې، ځینې زنګ وهلې وې چې ښایي یوه پیړۍ پخوا د عسکرو له خوا ټوټه شوې وې.

کله چې په دې پوه شوم چې زه د ده د وسلو او مهماتو له مجموعې سره مینه نه لرم، ژر یې یو قوطي پرانیست چې د فلزي پیسو څخه ډک وو او مختلف شکلونه یې درلودل.

"دغه یو یې د الکساندر د وخت څخه دی، یوه دانه یې ۴۵ ډالره بیه لري. له ما سره نقره یي پیسې هم شته. په ګوته یې کړه چې و یې ګورې."

د جمعې ورځې د ماسپښین مهال وو. زه د ایساف د جمعې ورځې په بازار کې ووم چې د کابل په ښار کې جوړیږي. کریم خان (نوم بدل شوی) چې یو فعاله ګرځنده پلورونکی وو، باید په محبس کې وای. او پیسې چې د الکساندر چاپ وربانډې وو، او له دویمې عمومي جګړې ټوپکې او هغه تورې چې غلو یا شهزاده ګانو به کارولې باید د کابل په موزیم کې د هغه د لایق رییس محمد مسعودي تر ساتنې لاندې وای:

"دغسې بازارونه ډیر دي. په دغو مارکیټونو کې دکانداران د دې اجازه نامه لري چې لاسي صنایع وپلوري خو دوي د دې په ځای عتیقه (پخوانی) جنسونه پلوري." دغه خبره مسعودي وکړه چې په لومړي پوړ کې یې لوی دفتر درلود او د افغانستان په هکله په کتابونو او نقشو باندې ښایسته شوی وو. نوموړی زیاته کړه "زما غوښتنه له چارواکو څخه دا ده که چیرې دوي زموږ له هیواد سره مرسته کوي، دې خلکوته باید اجازه ورنه کړي چې پخواني اثار وپلوري. دغه راز زه له بهرنیانو څخه هیله کوم چې دغه جنسونه وا نه اخلي."

ملي موزیم په کابل کې حتی په رسمي ورځ هم ډیر فعاله وي. په پرلپسې ډول کورني، بهرني خلک، او د هنر زده کوونکی له عکاسی کمرو او کتابچو سره هلته ورځې چې د موزیم په هغو دهلیزونو او منزلونو کې ټولیږي چې د افغانستان د تاریخ او فرهنګ په باب اثار په کې ایښودل شوي دي.

خو د بودا له مجسمو، یوناني... یا د اسلامي دورې د خاورینو لوښو په څنګ کې، موزیم دغه راز د نړدې تاریخ ترخه یادونه هم ساتلې دي.

د ملک په اوږده او خونړۍ کورنۍ جګړه کې ملي موزیم ډیر ځله د لوټمارانو، مرمیو او راکټونو تر بریدونو لاندې راغې. طالبانو هم په موزیم حمله کړې ده او د بودا مجسمې یې په بامیانو کې ړنګې کړې دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسعودي وويل: "له ۱۹۹۲– ۱۹۹۵ پورې زموږ د ملي هنري اثارو څخه ۷۰ سلنه يې غلا شوي دي. په اټکلي ډول په همدې موده کې د افغانستان د ملي شتمنۍ ۷۰۰۰ ټوټې له موزيم څخه غلا شوې دي. دا يوه غمجنه او وحشتناکه دوره وه."

د دريو لسيزو جګړې او د طالبانو حکومت پای ته رسيدلی دی خو چور چپاول لا اوس هم دوام لري خو په بله بڼه. په هيواد کې د تاريخي اثارو ساحې اوس د قيمتي اثارو د پلټونکو، ليدونکو او ټولوونکو هدف ګرځيدلي دي چې د پخوانيو ابادو څمکو پلټل يې پيل کړي دي.

مسعودي په دې باوري دی چې د دغو ساحو ساتنه او د هنري اثارو له وتلو څخه مخنيوی کول ګران کار دی چې حکومت اوس ورسره مخامخ دی. "زموږ حکومت په ټول ځواک کوښښ کوي چې د دې کار مخنيوی وکړي، خو حکومت په نورو ستونزو اخته دی او ګرانه ده چې په محدودو ځواکونو او وسيلو سره د دې کار مخنيوی وکړي."

د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت مني چې حکومت له دې ستونزې څخه خبر دی او د دې هڅې کوي چې د پخوانيو اثارو ځايونه وساتي، او د هغوی د ساتنې لپاره ساتونکي وګوماري. دغه کار ښې نتيجې ورکړې دي. مسعودي وايي "حکومت اوس ۵۰۰ کسيزه ښه قوه لري چې دغه ساحې وساتي او په دې توانيدلی دی چې په اتوو ولايتونو کې د غير قانوني کيندنې کارونه تر ولکې لاندې راولي. خو بيا هم موږ نورو پوليسو ته اړتيا لرو."

خو ايا د دې ساحو ساتنه د پوليسو له خوا د اوږدې مودې د حل يوه لار کيدای شي؟ د ملګرو ملتونو پوهنيز، علمي او کلتوري مرکز (يونسکو) په دې باور دی چې که څه هم د ساتونکو ګومارل د حل يوه لار ده، خو په دې اړه بايد نور زيات کارونه وشي.

په افغانستان کې د دې سازمان مشره شګيرو اويګي وويل: "د فرهنګی ميراث غير قانوني کيندنې، صادرول، او ليږدول زموږ له سترو انديښنو څخه يوه انديښنه ده. د دې کار څخه د مخنيوی لپاره زموږ درې لارې په نظر کې دي: د هغو خلکو د پوهاوي د کچې لوړول چې ساحې ته نږدې اوسي، عملي کارونه، لکه د ساتونکو ګومارل، او دريمه لار دا ده چې نړيواله ټولنه د دې هيواد فرهنګی شتمنۍ ته د درناوي کولو غږ پورته کړي."

يونسکو چې په افغانستان کې له ۲۰۰۲ م راهيسی کار کوي، د نورو برخه والو ترڅنګ د افغانستان د فرهنګی ميراث په ساتلو کې بوخته ده او له ۲۰۰۳ راهيسې يې د هنري ټوټو په راګرځولو کې "لويه ونډه" درلودلې ده. دغه راز، يونسکو د اوږدې مودې اقد امات نيولی دي لکه د باميانو د ساحې په شاوخوا کې د ساتونکو ګومارل، او له افغاني چارواکو سره مرسته کول چې هغه قانوني چوکاټ ته عملي بڼه ورکړي د فرهنګی شتمنۍ د نا قانونه صادرولو او ليږدولو منع کول په هغو تړونونو پورې تړلي دي، چې په وروستيو وختونو کې يې لاسليک کړي دي.

د فرهنګی شتمنيو د نا قانوني واردولو، صادرولو او ليږدولو د منع او مخنيوی کنوانسيون له منلو وروسته (پاريس ۱۹۷۰) افغان حکومت په ۲۰۰۵ کې د دې جوګه شو چې ۸۵۰۰ ټوټې له دنمارک، سويس، ناروې، امريکا او انګلستان څخه بېرته راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۲۰۰۹ په پیل کې افغان چارواکو یوه بله مهمه بریا هم درلوده کله چې د انګلستان حکومت ۲۰۹۸ ټوټې بېرته ورکړې چې په تیرو دوو کلونو کې د لندن په هیترو هوایي ډګر کې نیول شوې وې. په دې اثارو کې د میزولیتیک، نیولیتکی او اسلامي دورې اثار شامل وو چې ځینې یې (۱۰۰۰۰) کلونه پخوا وخت پورې تړاو لري.

"په لومړی سر کې بریتانیا موږ ته د دې هنري ټوټو انځورونه ولیږول. موږ هغه وپېژندل او د ډیپلوماتیکو چینلونو له لارې مو هغه بېرته وغوښتل، کله چې الوتکه کابل ته ورسیدله او کله چې موږ بکسونه په موزیم کې پرانیستل، دا زما لپاره ډېر د خوشحالۍ وخت و." دا خبره مسعودي په داسې وخت کې وکړه چې په ویاړ سره یې هغې بېرته راوړل شوې قیمتي شنه لوښي ته اشاره کوله چې په دولسمه پیړۍ پورې یې تړاو درلود او اوس د ننداري لپاره په موزیم کې ایښې دی.

له حکومت سره یو ځای نورو سازمانونو لکه د افغانستان د کلتوري میراث ساتونکې ټولنه چې په ۱۹۹۴ کې د داسې با احساسه اشخاصو له خوا جوړه شوه لکه نانسي دوپري چې هغوي هم د جنسونو په بېرته ورکولو او اخیستلو کې له حکومت سره مرسته کړې ده.

خو افغانستان تر کومه وخته پورې د نورو په سخاوت باندې تکیه کولای شي چې خپل فرهنګ وساتي؟ مسعودي په دې باور دی چې یوازې افغانان کولای شي چې د افغانستان د شتمنیو په ساتلو کې ستره ونډه ولري او هغه د راتلونکو نسلونو لپاره خوندي وساتي. هغه زیاته کړه: "زموږ د خلکو له مرستې پرته به ګرانه وي چې د قاچاق مخه ونیسو. خلک دلته تعلیم نه لري او دوي د هغو جنسونو په ارزښت نه پوهیږي چې دوي یې په قاچاق کې مرسته ورسره کوي. دوي باید د دې له ارزښت څخه خبر شي."

مسعودي یوه قانع کوونکې خبره وکړه. داسې خلک لکه کریم خان چې د کابل د ایساف په بازار کې په غیر قانوني ډول جنسونه پلوري باید تعلیم واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرهنگ لپاره د اغا خان پانگه

د فرهنگ لپاره د آغا خان پانگه
ویب پاڼه: www.akdn.org/aktc

له ۲۰۰۸ کال راهیسې د فرهنگ لپاره د آغاخان پانگی د کابل د ښار د تاریخی ځایونو او منظرو د بیا رغونې لپاره پولې نوښتونه ترسره کړي دي. د دې سربیره چې د ډیرو مهمو لرغونو میراثونو د ساتنې لپاره کار شوې دی، د دغه پانگی د پروگرام موخې دا دي چې د خلکو د ژوند شرایط د کار د تشدیدي لوړتیا د لارې ښه شي او د افغان صنعتکارانو او مسلکي کسانو د مهارتونو د پرمختیا لپاره د اقتصادي چارو د ښه والی مسلې ته پام واړول شي.

تر اوسه پورې، د دي پانگی د ۶۰ تاریخی عامه ځایونو او شخصي ودانیو څخه د زیاتو د بیا ترمیم او بیا ودانی چارې پرمخ بولې دي، چې د بنسټیزو زیربناوو نو کولو سره چې نږدې د ۵۰۰۰۰ څخه د زیاتو کسانو لپاره یې چې په کابل او هرات کې په تاریخي ودانیو کې اوسیږي د کار او گټې د لاسته راوړلو امکانات چمتو کړي دي. د دې سربیره پانگی د افغانستان همکارو موسسو ته تخنیکي مرستې برابروي چې دا د هغو هلو ځلو یوه برخه ده چې د پلانگذارۍ او د ښاري مدیریت د پروسو اغیزمنتیا باوري کړي. د دې یوه ډیره مهمه ساحه دا ده چې د کابل په پوهنتون کې د مسلکي زده کړو ملاتړو کړي.

له ۲۰۰۴ راهیسې د مرکزي آسیا لپاره د اغا خان د موسیقۍ د هنر د نوښت لاندې په کابل او هرات کې د موسیقۍ ښوونځي فعال شوي دي چیرته چې د ۱۰۰ څخه زیات زده کوونکو ته د موسیقۍ د عنعنوي الاتو په برخه کې د موسیقۍ د هنر د استادانو له خوا زده کړې ورکول کیږي.

په ۲۰۰۹ کې د فرهنگ لپاره د آغا خان پانگی افغان فرهنگي نوښت په لاره واچولو چې موخه یې د هغو کسانو ترمنځ د همکارۍ او همغږۍ راوستل دي چې د عنعنوي مهندسۍ، لاسي صنعتونو، د ښکلو هنرونو، فولکوریکي موسیقۍ اوتولنیز تاریخ کې کار کوي.

AGA KHAN TRUST FOR CULTURE

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرانسي دلرغون پيژندني پلاوی په افغانستان کی

ډافا (DAFA) په ۱۹۲۲ کې د افغانستان د دولت په غوښتنه جوړ شوی دی، څو په هيواد کې د لرغون پيژندنې څېړنې ترسره کړي. د دوهمې نړيوالې جګړې پرمهال د يو څنډ وروسته د کيندنو چارې د ۱۹۴۶ څخه تر هغه د بنديدو پورې په ۱۹۸۲ کې روانې وې. په ۲۰۰۲ کې د هغې موافقې له مخې چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت او د فرانسې د بهرنيو چارو وزات ترمنځ ترسره شوه د دې پريکړه وکړه چې د ډافا فعاليتونه په افغانستان کې بيا له سره پيل کړي.

د پلاوي موخه دا ده چې د فرانسې- افغان د لرغون پيژندنې د ماموريتونو د لار ې د افغانستان د پخوانيو عنعنوی تاريخ په اړه پوهاوي پراخه کړي. په دې کې د لرغوني پاتې شونو د ثبت چارې او د څېړنې د داسې علمي پروګرامونو په چوکاټ کې د حفرياتو او کيندنو د کارونو پرمخ بول دي چې هغه ساحې او ځآيونه وساتل شي چې د غير قانوني حفرياتو په نتيجه کې اغيزمن شوي دي او يا هم د پرمختيايي پروګرامونو د پلې کولو د لارې تر ګواښ لاندې دي. د ډافا نورې موخې دا دي چې د لرغونو اثارو د مسلکي کسانو روزنه ترسره او د افغانستان د لرغونې ميراث تحفظ، بيا راژوندي کول او وده تامين شي.

د دغې موسسې د عملياتو اساسي ساحه د افغانستان په شمال د بلخ په ولايت کې ده. ډافا په دوو ساحو کې کيندنې کوي (د بلخ په زاړه ښار او چشمه صفا کې چې د بلخ په شمال کې د ۲۰ کليو ميترو په واټن يوه مهمه ساحه ده) چې د اغا خان د فرهنګی پانګی سره په همکارۍ کې کار کوي چې د حاجی پياده (نوګمبد) د جومات د بيا جوړونې د چارو مطالعه ترسره کړي. ډافا همدارنګه د لرغون پيژندنې د ملي انستيتيوت سره تخنيکي مرستې کوي چې د لوګر د ولايت د مس عينک په سيمه کې د بودايي مرکز کيندنې ترسره شي.

په افغانستان کې د فرانسې د لرغون پيژندنې پلاوي
ويب پاڼه: www.dafa.org.af

د افغانستان د فرهنګی ميراث د ساتنې ټولنه

په ۱۹۹۴ کې څينو علاقه مند کسانو د ډلې په نوښت چې په کې نامتو تاريخ پوه نانسی هاچ دوپری شامله ده د افغانستان د فرهنګی ميراث د زيانمنتيا په پوهاوي سره د SPACH ټولنې د دې لپاره کار وکړ څو فرهنګی ميراث ته د بيا رغونې د ټول بهير د هلو ځلو د نه جلا کيدونکی برخې په توګه وده ورکړي. دغه موسسه د افغاني ټولنې سره په همکارۍ کې ملګرتوب وکړ څو خبرتيا او پوهاوی ته د فرهنګی ميراث د مرکزي برخې په توګه او دا چې افغاني ميراث د سولې په راوستلو کې مهم نقش لوبولی شي، توجه وکړي.

د ۱۹۷۹ کال څخه را په دې خوا د جګړو د پيل څخه اساسي تاريخې آبادات، اثار او لرغونی سيمی ساحې د هيواد په کچه د جګړو، چور او بې پروايي له امله تر ګواښنې لاندې راغلل. دغه تهديد او ګواښ په ۱۹۹۲ کې د کابل د موزيم د لوټولو او ويجاړولو سره خورا زيات شو، او په ۲۰۰۱ کې خپل اوج ته ورسيد چې نړيواله ټولنه په باميانو کې د بودا د مجسمو د الوزولو شاهده وه.

يو له هغو ځانګړو لاملونو څخه چې د افغانستان د فرهنګي ميراث د ساتنې د ټولنې بنسټ ايښودونکي يې دې ته متوجه کړل د کابل د موزيم چور او غلا کول وو. د ۱۹۹۴ او ۱۹۹۶ کلونو ترمنځ ټولټال ۴۸ مهم اثار چې د کابل د موزيم څخه غلا شوي و، د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت ته ددغې ټولنې له خوا راستانه شول.

SPACH د ۲۰۰۸ کال څخه فعال دی
د افغانستان د فرهنګي ميراث د ساتنې د ټولنې ويب پاڼه:
www.spach.info

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونسکو - افغانستان

د ملگرو ملتونو د علمی، تعلیمي او کلتوري سازمان په افغانستان کې له ۲۰۰۲ راهیسې کار کوي او د حکومت او د افغاسنتان له خلکو سره مرسته کوی چې د بیا رغونې او پرمختګ په لار کې پرتې ستونزې هوارې کړي. د نورو فعالیتونو په څنګ کې یونسکو د دې هیواد د شته من کلتور او تاریخي میراث په خوندي ساتلو کې هم مصروف دی. د یوناما ادیتیا مهتا په افغاسنتان کې د یونسکو له مشر شیګرو اویاګی سره د دې سازمان د اندیښنو او د راتلونکې لپاره د هغه د پلانونو په باب خبرې کړې دي.

یونسکو د افغانستان د بډایه کتلور او تاریخی میراث د خوندي ساتلو لپاره څه کوي؟

د یونسکو مرستې له دې هیواد سره د کلتوري او تاریخي میراث د ساتلو په اړه په دریو برخو کې کیږي. لومړی د موجودو کلتوري میراثونو ساتنه لکه په بامیان، هرات او یا په موزیمونه کی. دویمه برخه د هغو کلتوري میراثونو ساتنه او غوړونه ده چې موږ د اطلاعاتو اوکلتور له وزارت سره هم کار کوو چې د دې وزارت موسساتي ظرفیت لوړ شي، خاصتا په داسې مهمو برخو کې لکه د یوې هر اړخیزې کلتوري پالیسي طرح کول د دی هیواد لپاره.

افغانستان اوس په داسې مرحله کې دی چې ډیرې پیسې دې هیواد ته راځي چې انکشافي کارونه سرته ورسیږي، په هر ځای کې سرکونه جوړیږي، تعمیرونه راپور ته کیږي. د ښارونو د پرمختیای کارونو یوه منفي جنبه دا ده چې په دې ترځ د تاریخي ځایونو د ساتنې په وړاندې ستونزی پیدا کوي. تاسې له دې څخه اندیښمن یاست؟ څرنګه کولای شي دغه دواړه کارونه سره همغږي کړئ؟

یو ډیر شمیر کلتوري ساحې له پرمختیایي کارونو څخه اغیزمنې شوې دي، لکه د جام منار، د هرات زوړ ښار. د سرکونو د جوړولو له امله او دا حقیقت چې د کلتوري پالیسي مراعات نه کیږي، ځینې زیانونه اوس څرګند شوي دي. یونسکو هڅه کوي چې څنګه وکولای شي هغې موافقې ته احترام وشي چې له حکومت سره د دې شتمن کلتوري میراث د خوندي ساتلو به اړوند لاسلیک شوی دی.
د هرات په برخه کې موږ له والی او له محلي حکومت سره ډیرې ښې جلسې درلودې او دوی موږ ته د دې ژمنه راکړه چې دغې موافقې ته عملي بڼه ورکړي او تاریخي میراثونه وساتي. البته موږ به دې پوهیږو چې پرمختیای کارونه ضروری دي او ممکنه نه ده چې هغه هېر شي. مګر موږ په دې هم بوهیږو چې پرمختیا او میراث باید دواړه څنګ په څنګ وساتل شي او یو بل سره بشپړ کړي. د مثال په ډول، په بامیان کې چیرې چې په تیرووختونو کې ډیر زیانونه رسیدلی دی، انکشافي کارونه روان دي. کله چې یو ځلې په دې هیواد کې سوله ټینګه شي، بامیان کولای شي د دې هیواد په پراختیا کې د توریزم د پراختیا او د لاسي صنعت د پرمختګ له لارې لویه ونډه واخلي. دغه اړخونه د پرمختیا له نظره هم د اهمیت وړ دي. په بله ژبه، کلتوري میراث د هیواد په پراختیا کې هم نقش لري.

د لاسي صنعت د محصولاتو قاچاق چې له افغانستان څخه بهر وړل کیږی یوه لویه ستونزه ده. ایا د دې کار د مخنیوی لپاره کافي کار کیږي؟

د کلتوري میراثونو ناقانونه کیندنی، صادرول او لیږدول د یونسکو له لویو اندیښنو څخه دی. د ناقانونه کېندنو او صادرولو په اړه دوه تړونونه لاسلیک شوي دي. موږ هڅه کوو چې څنګه کولای شو دغه قانوني چوکاټ د حکومت په مرسته نافذ کړو.

په کابل کې د یونسکو دفتر د ۲۰۰۲ کال په جون کې جوړ شو څو د هغو ساختماني چارو په برخه کې مرسته وکړي چې د ملګرو ملتونو او د نړیوالې ټولنې له خوا یې مسوولیت اخیستل شوی دی. یونسکو د ملګرو ملتونو یوه اختصاصي موسسه ده چې په افغانستان کې د سولې او ټیکاو لپاره د معارف، علومو، فرهنګ او مخابرا تو د هر اړخیزو پروګرامونو د لارې د سولې بنسټونه کښیږدي.

د دې پروګرام د یوې برخې په توګه د کابل د دفتر د فرهنګ څآنګه لا زیات د افغانستان د قابل لمس او غیر قابل لمس کیدونکې فرهنګي میراث د فرهنګي تنوع او بشري حقونو د ودې لپاره په مستقیم ډول د تحفظ او ساتنې په چارو تمرکز کوي.

یونسکو همدا اوس د فرهنګي پرمختیا پروژې د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت سره د افغانستان په بیلا بیلو ولایتونو کې پلې کوي او همدارنګه د فرهنګي میراث د ودې د فرهنګې پالیسیو د پرمختیایی، موسساتي همکاریو او د دې سکتور د څواکمنتیا لپاره د کنوانسیونونو د تطبیق پراخه پروګرامونه پرمخ بیایي.

په دغو فعالیتونو کې د افغانستان د نړیوالو میراثونو د ساحو لکه د جام منار او د بامیانو ساحه، په هرات کې د ګوهر شاد بیګم مقبره، په غزنې کې د عبد الرزاق مقبره د ساتنې او پرمختیا *نوښتونه*، د ملي موزیم او سیمه ییزو موزیمونو بیا رغونه، او فرهنګي میراثونو لپاره په بیلا بیلو مضمونو کې د متخصصانو روزنه هغه څه دي چې په نورو پروژو او فعالیتونو کې شامل دي.

د ملګرو ملتونو تعلیمي، علمي او فرهنګی سازمان (یونسکو)
ویب پاڼه: www.unesco.org

UNESCO
United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ همدارنگه د دې هڅه کوو چې په خپله هم اقدام وکړو، د مثال په ډول موږ د باميانو په کلتوري ساحه کې اتيا تنه امنيتي کسان گمارلي دي، د ناقونه کيندنو د مخنيوی لپاره کافی امنيتي تياری نشته. له بهر څخه او حتی له داخل څخه هم خلک په داسې نا قانونه فعاليتونو کې لاس لري. د دې فعلايتونو د مخنيوی لپاره موږ درې لارې په نظر کې نيولې دي. د ساحو په شاوخوا کې اوسيدونکو خلکو د خبرتيا لوړول، عملي کارونه لکه د ساتونکو گمارل او دريمه لار يې د بين المللی ټولنې د اواز جگول دي چې د دې هيواد بډای کلتوری ميراث وساتي. ناقانونه کارونه (غير قانوني حفريات او نور) ډيرې ژورې ريښې لري. په دې پوهيدل گران دي چې څوک په دې کارونو کې لگيا دي.

فکر کوئ چې افغانان دې ته اړتيا لري چې د خپل کلتور څخه زياته خبرتيا ولري؟ دا يوه لار ده چې خلک هغه څه چې د دوی په هيواد کلتوري اثار وساتي.

هو دغه په رښتيا يوه ډيره مهمه جنبه ده. بين المللی خبری رسنی نن ورځ ټاکنې او امنيتي مسالې تر پوښښ لاندې راولي. دغسې مسالې هميشه موجودې وي او په اسانۍ سره پيدا کيږي. مگر پخپله دغه هيواد بايد يو مثبت پيغام ولېږي څو دنيا ته خپل شتمن تاريخ او کلتور وپيژني. دا د دې هيواد د راتلونکی پرمختيا لپاره يو مهم جز دی. بين المللی ټولنه د دې انديښنه لري چې څنگه کولای شي بېړنی مرستې ورسوي. مگر په عين وخت کې افغانستان بايد په خپل څرگند او نا څرگند کلتوري ميراث باندې و وياړي.

کولای شې موږ ته د هغو پروژو په اړه څه ووايې چې تاسې يې ډير گټورې گڼئ؟

د باميانو د ساتنې لپاره ډيرې پيسې خرڅې شوې دي. موږ له ۲۰۰۲ څخه راهيسې نږدې ۵ ميليونه ډالر مصرف کړی دي. موږ اوس په دريمه مرحله کې يو. د ايټاليا، جاپان او جرمني کارپوهان د يونسکو ترهمغږی لاندې له وزارت سره کار کوي. بله تاريخي ساحه چې نړيوال اهميت لري، جام منار دی. کار بايد ادامه پيدا کړي، مگر د امنيتي او لوژيستکي ستونزو له امله موږ د کار د اوسنی کچې څخه راضي نه يو.

اديتا مهتا، يوناما
يونسکو، افغانستان
www.unesco.org/kabul

افغانستان او د ابريشم لار: د نړۍ د سوداگرۍ مرکز

بيجان عمراني

لويديځې نړۍ اکثرا د اسيا او شرقي هيوادونو په باب داسې عقيده درلوده چې دغه ځمکې ابادې او له نعمتونو څخه ډکې وې. په ۱۹ پيړۍ کې يوه شاعر، ايلرونکې فليکر دغه نظر داسې توضيح کړی دی چې د ختيځ په لورې لار يې "طلايې لار" بللې ده.

که څه هم ښايې لويديځه نړۍ د افغانستان په اړه په اوسنی حالت کې داسې نظر ونلري، خو په تيرو څو سوه بلکه په زرهاوو کلونو په لويديځ کې عمومي نظريه دا وه چې په ختيځ (او افغانستان) کې ډيره شتمني شته. دغه نظريه په رښتيا هم سمه وه. اروپا څو سوه کاله، د نړۍ په کچه يوه داسې سيمه وه چې غربت پکې و او بې ارزښته وه، او ختيځ د پريمانی سيمه وه چې د دنيا دلوړې کچې سوداگري او علمي لاس ته راوړنې يې درلودې او د افغانستان نقش په دې برخه کې مخکښ و.

د افغانستان جغرافيايي موقعيت هغه ته ډېر گټور دی. افغانستان د مرکزي اسيا په زړه کې واقع دی، او د پخوانی زمانې د سوداگرۍ په لار کې يې يو مرکزي موقعيت درلود، چې د ابريشم د لارې په نوم ياد شوی دی او د اسيا هرې برخې ته غځيدلې وه. ځينې يې د ختيځ په لورې چين ته، ځينې يې د شمال په لورې بخارا سمرقند او خيوې او له هغه ځايه د کوچيانو دښتو ته ځينې يې د جنوب په لورې هند ته او نورې يې د لويديځ پله لورې ايران ته او له هغه ځايه د مديترانې بحر او اروپا ته غځيدلې وې. مالونه چې هر ځای ته وړل کېدل، بايد له افغانستان څخه تېر شوی وی. په دې ډول هغه افغاني ښارونه چې په دې ستراتيژيکه ليکه کې پراته وو کولای شوای چې له سوداگيرۍ څخه ډيره گټه پورته کړي.

د نړۍ په سوداگرۍ باندې د افغانستان اغيزه ډير پخوانی تاريخ لري. د مثال په توگه د مصر د فرعونانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنازې په معروفه چینه کې د لاجورد غمي د افغانستان له بدخشان څخه په ۱۳۰۰ له زیږدیز څخه مخکې صادر شوي دي. له دې څخه پخوا په ۲۵۰۰ له میلاد څخه مخکې د لاجوردو غمي له افغانستان څخه عراق ته صادر شوي چې د پخواني ښار او د پاچا سره به په قبر کې د موسیقۍ له آلې سره یو ځای خښېدل. د دغو ځینې نمونې د بریتانیې په موزیم کې لیدل کیږي. له دې څخه معلومیږي چې د سوداګرۍ لارې تر کومو ځاینو غځېدلې وې او څومره موده یې دوام کړی دی.

له میلاد څخه مخکې په دویمه پیړۍ کې ښکاره وه چې د سوداګیرۍ لارې چین ته هم رسیدلې وې. په ۱۳۰ کال کې له میلاد څخه پخوا چینایي سیاح ژانګ کیان چې د چین د امپراطور له خوا رالیږل شوی و د افغانستان په شمال کې په بلخ کې له اوسیدونکو خلکو سره رابطه ټینګه کړه. ده وموندله چې دغه خلک "څیرک سوداګر" دي او بلخ "داسې بازارونه درلودل چې هر راز سوداګریز توکي په کې پلورل کیدل". د ژانګ کیان له ماموریت څخه لیږ موده وروسته د سوداګرو هیئتونه په منظم ډول له چین څخه د روم د امپراطورۍ په لورې په خوځښت کې وو او د ابریشم لار په پوره ډول فعاله شوه.

د ابریشم لار د میلاد څخه یوه پیړۍ مخکې بیا تر میلاد وروسته تر دریمې پیړۍ پورې په پوره قوت فعاله وه. په دې موده کې د افغانستان په خاوره د کوشانیانو ولکه وه، چې نه یوازې اوسنی افغانستان، بلکه د پاکستان، تاجکستان او ازبکستان ځینې برخې یې هم تر کنترول لاندې وې. د کوشانیانو تر لاس لاندې په لویه کچه سوداګیرۍ کېدله، له چین څخه وریښم، له بدخشان څخه لاجورد او لعل، له هند څخه مسالې، عاج او د اوبدلو جنسونه، د پارس له امپراطورۍ څخه وریښمن کالي، او د روم له امپراطورۍ څخه تیار جوړ شوي جنسونه لکه طلا، جوړ شوي غمي، د ښیښې ګیلاسونه، امبر، تیار کالي او مجسمې به راوړل کېدل.

د کوشانیانو د دورې ځینې مهمې شتمنۍ په افغانستان کې په ۱۹۳۷ کې هغه مهال پیدا شوې، کله چې بګرام ته نږدې په کاپیسا کې چې د کوشانیانو د اوړي د موسم پایتخت راوکندل شو. سوداګریزې توکې چې کشف شوې وو داسې اجناس په کې شامل و، چې د تولې پخوانۍ نړۍ څخه راتلل: له مصر او سوریې څخه داسې ګیلاسي ګلدانۍ وې چې ډیرې ښې رنګیدلې وې، له هند څخه عاج چې ډیر په مهارت سره ګندل شوي او حتی د رومي او یوناني خدایانو مجسمې موجودې وې چې له ایټالیا څخه راوړل شوې وې. ددغو اجناسو اندازه او د دوي تنوع به دې وخت کې نه یوازې افغانستان د سوکالۍ نښانې ورکوي، بلکه دا هم څرګندوي چې دغه هیواد له کومو لرې پرتو هیوادونو سره اړیکې درلودې.

د ابریشم لار نه یوازې د شتمنې او د عالي جنسونو د سوداګرۍ له امله مهمه وه، بلکې دغه لار دغه راز د نظریاتو د تبادلې او انتقال له ا مله هم د اهمیت وړ وه.

شاعر جیمز ایلروی فلیکر چې د یوه داسې سوداګر انځور وباسي چې د ابریشم د لارې تګل یې کړی دی وایي چې دې د ختیځ په لوری د دې لپاره په سفر نه ځي چې پیسې لاس ته راوړي، بلکه ده "د علم او پوهې سره مینه درلوده" دینونه لکه بودیزم د سوداګرو او ابریشم د لارې د دې لارې د مسافرینو دین و. د افغانستان د ځینو مهمو پیښو بیانونه له اتمې پیړۍ څخه مخکې د چینایي مسافرینو له خوا ورکړل شوي دي، چې هندوستان ته د افغانستان له لارې د بودیزم د اثارو لپاره تلل. په افغانستان کې دغو مسافرینو او سوداګرو چې له دې لارې به تېریدل او له مختلفو ځاینونو څخه راتلل مختلفې نظریې سره ګډولې او له زړو نظریو څخه په دې ډول نوې هغې راووتلې. په بامیانو کې د بودا مجسمې چې اوس ړنګې شوې دي د دې خبرې ښه ثبوت ورکوي د بودا دغه مجسمې د یوناني هنر او د هند د مذهبي او هنري مفکورو یوه نمونه وه، چې په افغانستان کې د کوشانیانو په دوره کې جوړې شوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز، اسلام هم چې افغانستان ته په اتمه پیړۍ کې راغلې دی له همدې لارې را رسیدلی دی چې سوداګرو به پرې تګ راتګ کاوه او ډیر زیارتونه، د دوي جوړښت او په ځینو مواردو کې د دوي رسوم او عادتونه ښایې چې له نورو مذهبي مفکورو سره د یو ځای کېدو په ذریعه د اسلام له خوا منل شوي او خپل شوي وي.

د کوشانیانو له دورې وروسته د سوداګرو شبکه له ستونزو سره مخامخ شوې ده. په دې وختونو په بې نظمۍ کې و چې د میلاد په څلورمه او شپږمه پیړۍ کې امپراطورۍ په افغانستان کې له پرزیدو سره مخامخ شوې څکه چې هغه عایدات چې د سوداګرۍ له لارې دوي ته راتلل محدود شول. دغه راز کله چې تجارت وده کړې ده امپراطورۍ هم ورسره غوړېدلې ده. ددې یوه ډیره ښه او ورستی نمونه په افغانستان کې د تیموریانو امپراطورۍ (۱۴- ۱۶ پیړۍ) وه کله چې د سوداګرو په مخ لویدیځ او چین ته لارې پرانیستل شوې.

دا هغه وخت و چې ځینې لوې اسلامي مانۍ ودانې شوې دی، د مثال په ډول په هرات کې سوساله، او د اسلامي نړۍ لویو لیکونکو لکه جامي دلته کار کاوه، خو باید وویل شي چې دغه اسلامي مانۍ په دې وخت کې د سوداګریزو اجناسو او نویو مفکورو د راتګ په نتیجه کې جوړې شوې وې او چینایي طرز په هغو کې لیدل کیږي او په اسلامي قانون کې د مغولو قانوني نظریې ځای شوې دي.

د ابریشم لار په ۱۵ او ۱۶ پېړیو کې ودریده کله چې بحري تکنالوژي پرمختګ وکړ، په دې ذریعه ډیره اسانه شوه چې سوداګریز جنسونه په ټوله نړۍ کې د وچې له لارې نه بلکه د بحر له لارې ولیږدول شي. کله چې بحري لارې پرانیستل شوې او د ښه کیفیت مالونه له دې لارې لیږدل پیل شول د افغانستان پاچاهي د خپلو عایداتو یوه مهمه سرچینه له لاسه ورکړه. خو سره له دې هم د ابریشم د لارې ځینې اثار لا اوس هم په افغانستان کې وینو. په لارۍ موټرو کې چې د پېښور او جلال آباد تر منځ ځي راځي هغه رنګونه او نخښې نښانې پرې لیدل کیږي طلسمانو یو عصري شکل دی چې کاروانونو به د افتونو د دفاع په نیت کارول. د ابریشم د لارې ځینې عادتونه لکه په لار کې په زیارتونو د کالیو ټوټې پرېښودل لا تر اوسه هم رواج لري، او د افغاني کلتور یوه مهمه برخ یانې د مېلمه پالنې دود د ابریشم دلارې د هغو پر تیمنو ورځو اثار دي کله چې به سوداګرو ته له نورو هیوادونو څخه ښه راغلاست ویل کېده، څکه چې دوي به نه یوازې شتمنې راوړه، بلکه له ځانه سره به یې نوې عقیدې رالیږدولې.

بیجان عمراني په افغانستان باندې ډیرې لیکنې کړې دی لکه، افغانستان: یوه مقدمه او لاربنود، چاپ، د ده نوی کتاب، د اسیا وچه: د ابریشم د لارې او د سایبیریا په باب د مسافرینو کیسې. د ۲۰۱۰ په اپریل کې به چاپ شي. دې د شاهي جغرافیایي ټولنې او شاهي اسیایي ټولنې کارمند دی او د اسیا د چارو د ژورنال په مدیره هیئت کې شامل دی. اوس دې په انګلستان کې د ایتون په کالج کې استاد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

AFGHAN UPDATE

Afghan Update February 2010, No.22

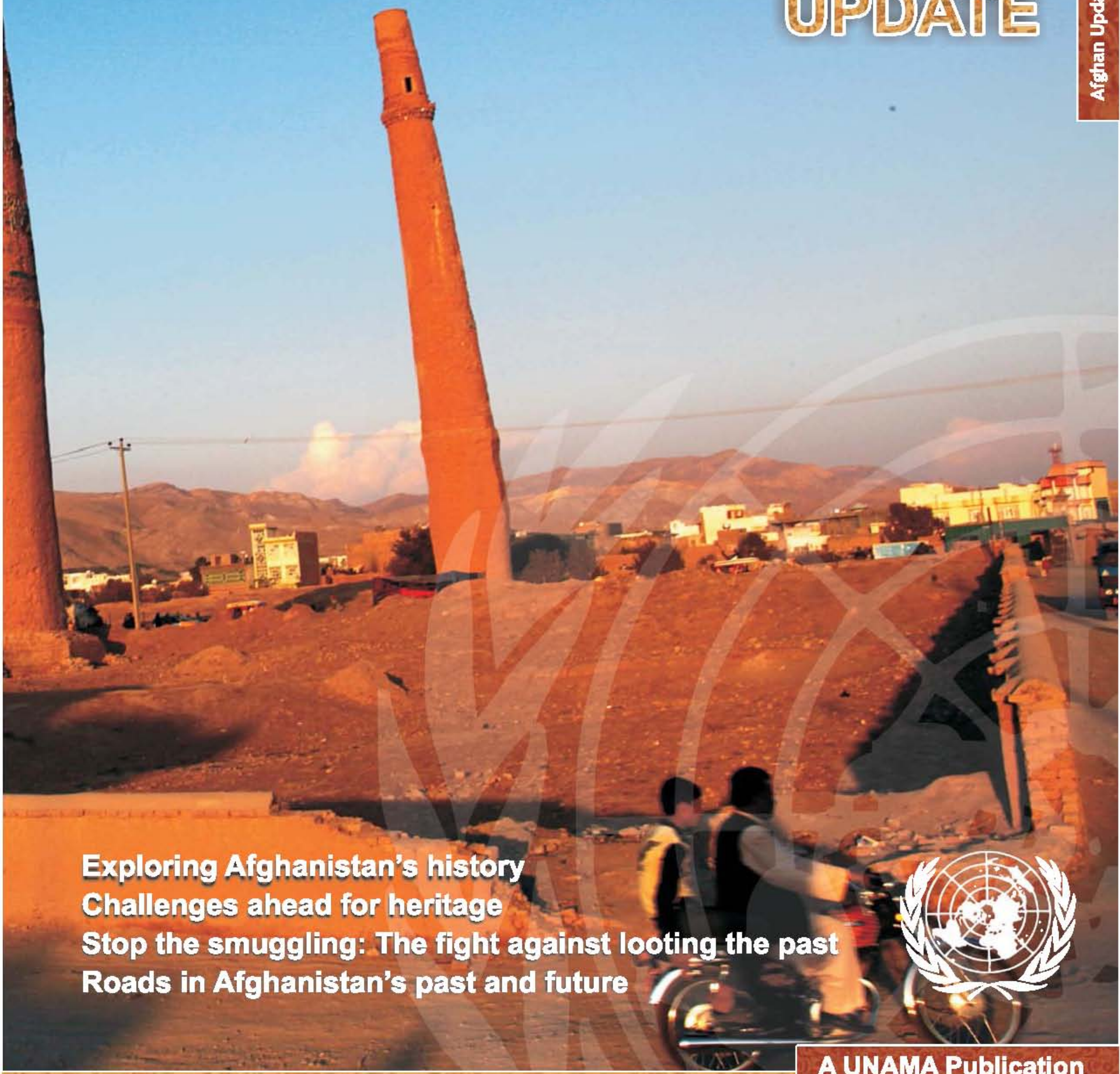

Exploring Afghanistan's history

Challenges ahead for heritage

Stop the smuggling: The fight against looting the past

Roads in Afghanistan's past and future

A UNAMA Publication

(c) ketabton.com: The Digital Library

AFGHAN UPDATE is published by UNAMA's Strategic Communication and Spokespersons Unit.

The United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA) was established on 28 March 2002 through United Nations Security Council Resolution 1401. UNAMA's key role is to promote peace and stability in Afghanistan by leading the efforts of the international community. Together with the Government of Afghanistan, the Mission supports the rebuilding of the country and the strengthening of the foundations of peace and a constitutional democracy.

Website: www.unama.unmissions.org

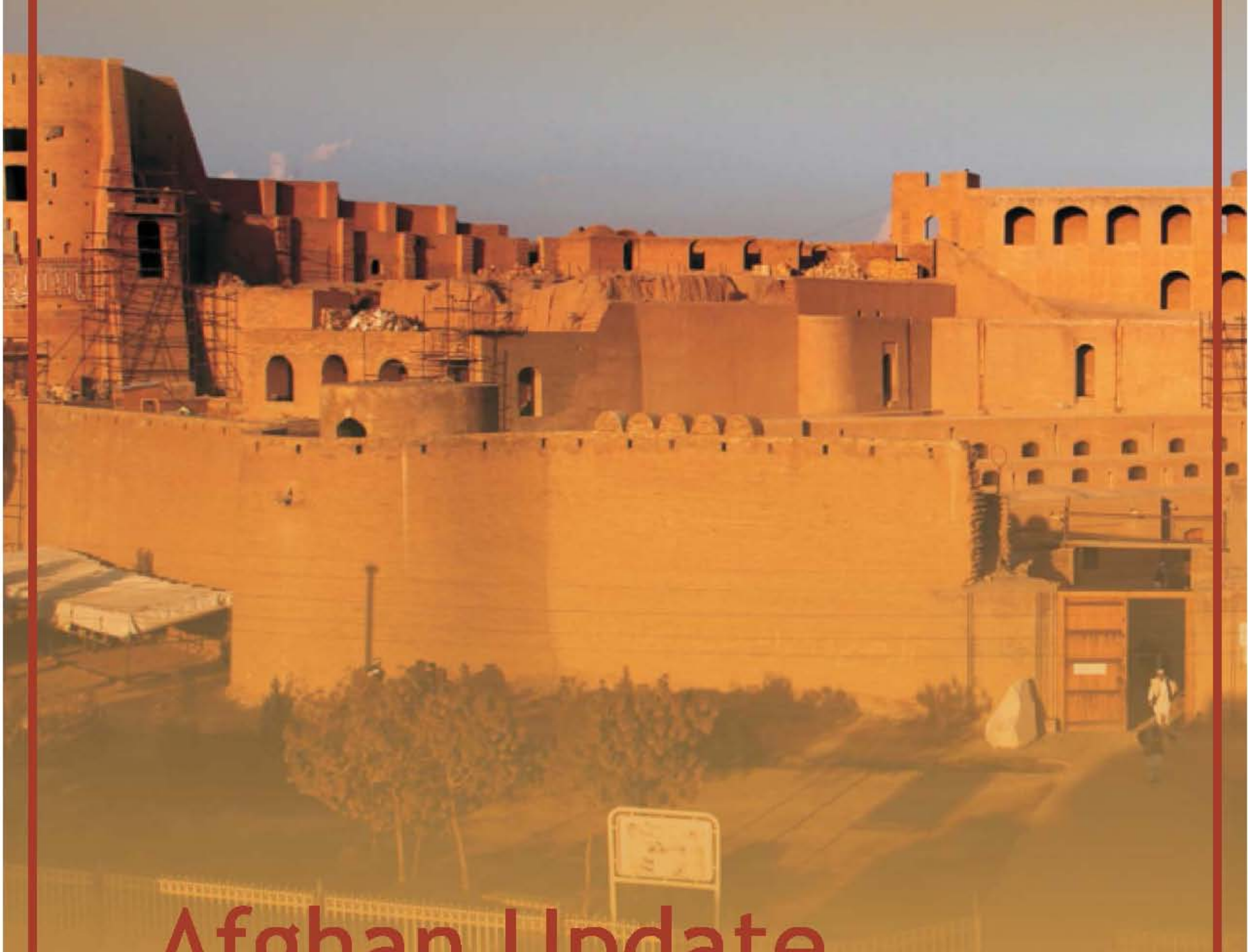

Afghan Update

Afghan Update February 2010, No.22

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library